

STABILIREA SEMNELOR SUBIECTULUI CALIFICAT AL INFRAȚIUNII ÎN PROCESUL DE ÎNCADRARE JURIDICĂ

ESTABLISHING THE SIGNS OF THE QUALIFIED SUBJECT OF THE CRIME IN THE LEGAL FRAMEWORK PROCESS

DOI: 10.5281/zenodo.13309817

UDC: 343

Radion COJOCARU

Universitatea de Stat „Bogdan-Petriceicu Hașdeu” din Cahul

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

E-mail: radioncojocaruu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3809-7392

Rezumat: *Prezentul articol este elaborat în domeniul științei dreptului penal, fiind dedicat abordării subiectului calificat al infracțiunii, constatarea căruia condiționează aplicarea legii penale în strictă consonanță cu principiul legalității penale. Autorul pune la îndemâna cititorului un cumul de criterii care permit descifrarea semnelor aferente subiectului special în procesul de încadrare juridică, proces care fundamentează traducerea în viață a legii penale în privința persoanelor care au conduse criminale. Obiectivul direct urmărit de către autor îl constituie dezvoltarea progresivă a cercetării conținutului infracțiunii în materie de drept penal, pe dimensiunea cunoașterii și interpretării semnelor juridice ce o alcătuiesc ca entitate juridică abstractă, creată de către legiuitor pentru caracterizarea infracțiunilor. Obiectivul indirect, mai îndepărtat, îl constituie perfecționarea dreptului pozitiv penal în congruență cu legalitatea incriminării și standardele de calitate care derivă din acest principiu fundamental al dreptului penal. Au fost relevate două procedee legislative, descrise în legea penală, a semnelor subiectului calificat: „prevederea expresă” și „prevederea implicită”. În final, autorul a fundamentat importanța prevederii exprese, recomandând-o ca criteriu exclusiv de consacrare legislativă, în detrimentul prevederii implicite, ultima fiind susceptibilă de a crea confuzii la interpretarea legii penale.*

Cuvinte-cheie: *legalitate, infracțiune, subiect al infracțiunii, subiect calificat, prevedere expresă, prevedere implicită, etc*

Abstract: *This article is developed in the field of the science of criminal law, being dedicated to addressing the qualified subject of the crime, the finding of which conditions the application of the criminal law in strict accordance with the principle of criminal legality. The author puts at the reader's disposal a set of criteria that allow deciphering the signs related to the special subject in the process of legal framing, a process that underpins the translation into life of the criminal law regarding people who have criminal conduct. The direct objective pursued by the author is the progressive development of the investigation of the content of the crime in criminal law, on the dimension of knowledge and interpretation of the legal signs that make it up as an*

abstract legal entity, created by the legislator for the characterization of crimes. The indirect, more distant objective is the improvement of the positive criminal law in congruence with the legality of the crime and the quality standards that derive from this fundamental principle of the criminal law. Two legislative procedures, described in the criminal law, of the signs of the qualified subject were revealed: "express provision" and "implicit provision". Finally, the author substantiated the importance of the express provision, recommending it as an exclusive criterion for legislative consecration, to the detriment of the implicit provision, the latter being susceptible to creating confusion when interpreting the criminal law.

Keywords: *legality, criminal offence, subject of the crime, qualified subject, express provision, implicit provision, etc*

Introducere

În dreptul penal modern infracțiunea este considerată ca fiind o faptă umană ce poate fi imputată doar unei persoane (fizice sau juridice). Fenomenele naturii și orice reacție a animalelor, oricât de periculoase ar fi, sunt excluse din sfera infracțiunii. Istoria, însă, cunoaște cazuri în care au fost trase la răspunderea penală animale sau chiar corpuri neînsuflețite. De exemplu, în Evul Mediu au existat diverse procese judiciare asupra porcilor care devorau copii, a vitelor mari cornute care răneau sau omorau oameni (Borodac A., 2004, p. 85). În Franța, în anul 1710, a avut loc un proces asupra șoarecilor și șobolanilor care au distrus lanuri de grâne. În Basel, în anul 1474, a fost condamnat la moarte prin ardere un cocoș pentru faptul că a făcut un ou, fiind „învinuit” de legături cu „spiritele satanice (malefice)” (Пионтковский А.А., 1964, p. 252). În anul 1593, în or. Uglici din Rusia, a fost condamnat prin biciuire un clopot bisericesc pentru comiterea infracțiunii de trădare, ulterior fiind „expulzat” în Siberia, or. Tobolsk. Aceste reacții sociale de pe timpuri se explicau, în mare parte, prin influența pe care o exercita religia asupra legiurilor penale, considerându-se că la baza producerii răului stau anumite forțe demonice, care puteau influența chiar și animalele, inclusiv corpuri neînsuflețite, în comiterea faptelor prejudiciabile.

În zilele noastre, infracțiunea nu poate fi concepută fără existența unei persoane, care printr-o activitate materială, conștientă și volitivă, încalcă perceptul legii penale și prin aceasta aduce o daună valorilor sociale, exprimându-și, astfel, atitudinea moral-politică negativă față de ordinea de drept. Subiectul infracțiunii poate fi definit doar în raport cu infracțiunea. După cum se menționa în doctrina mai veche, „a fi subiect al infracțiunii înseamnă a fi vinovat de comiterea infracțiunii și a putea purta răspunderea penală pentru săvârșirea ei” (Пионтковский А.А., 1964, p. 252). O persoană nu poate deveni subiect al răspunderii penale decât cu condiția de a întruni, în prealabil, condițiile prevăzute de legea penală ce caracterizează subiectul infracțiunii.

În doctrina penală autohtonă subiect al infracțiunii este recunoscută persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, grație faptului că

posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală (Botnaru S., Grama M., 2005, p., 157). Într-o altă abordare subiectul infracțiunii este persoana care săvârșește nemijlocit infracțiunea sau participă la săvârșirea ei, sau utilizează fenomenele naturale, animalele, ființele iresponsabile etc., producătoare de daune colosale prejudiciabile în scopul comiterii infracțiunii (Borodac A., 2004, p. 189). În doctrina românească de specialitate subiectul infracțiunii este definit ca fiind „...persoana care, îndeplinind condițiile legale, realizează acțiunea (inacțiunea) prevăzută de norma de incriminare sau contribuie la realizarea acesteia, și care lezează valorile ocrotite de legea penală, precum și persoana care suportă consecințele acțiunii (inacțiunii)” (Giurgiu N., 1993, p. 124). Se mai consideră că subiecții infracțiunii sunt persoanele implicate în săvârșirea unei infracțiuni, fie prin comiterea acesteia, fie prin suportarea consecințelor, a răului cauzat prin săvârșirea ei (Bulai C., 1997, p. 201). În această accepțiune, orice persoană poate fi implicată, în primul rând, în mod activ și în cazul al doilea, în mod pasiv, în săvârșirea infracțiunii (Dobrinou V., Nistoreanu G., 1994, p. 94).

Metodologie

Întru elaborarea acestui studiu au fost folosite metode de cercetare proprii științelor juridice, printre care menționăm: *metoda rațională*, care a fost sistematizată și adaptată concentric la studiul juridic al fenomenului; *metoda analizei logice*, axată pe ideea utilizării raționamentelor logice, metodă ce a permis argumentarea juridică a opiniilor, tezelor și constatărilor făcute, inclusiv a interpretărilor legale a sediilor normative; *metoda analizei critice*, care a permis sintetizarea și examinarea, inclusiv critică, a opiniilor din doctrina de specialitate; *metoda clasificării*: prin punerea în valoare a unor criterii în baza cărora au fost identificate diferite entități juridice aferente subiectului cercetat; *metoda studiului de caz*, care a oferit posibilitatea abordării subiectului din perspectiva unor date empirice etc.

Discuții

Aspecte conceptuale privind subiectul special. În corespundere cu legislația penală a R. Moldova, subiect al infracțiunii poate fi atât persoana fizică, cât și persoana juridică. Plecând de la această constatare, condițiile subiectului infracțiunii pot fi clasificate în două categorii:

- condiții care se referă la persoană fizică;
- condiții care se referă la persoană juridică.

Persoana fizică, care întrunește semnele prevăzute de lege, poate fi subiect al oricărei infracțiuni descrise în normele de incriminare. Semnele generale ce caracterizează persoană fizică ca subiect al infracțiunii sunt *vârsta* răspunderii penale și *responsabilitatea* penală. În afară de aceste semne, la unele infracțiuni legiuitorul mai poate prevedea semne suplimentare prin care sunt particularizate

anumite calități speciale ale subiectului infracțiunii. Prin intermediul acestor semne sunt descriși subiecții calificați ai infracțiunilor. Vârsta și responsabilitatea penală formează semnele principale ale subiectului infracțiunii, iar semnele prin care sunt descriși subiecții calificați sunt semne facultative. Semnele principale comportă un caracter obligatoriu pentru toți subiecții infracțiunii, lipsa unuia atrăgând după sine și lipsa componentei de infracțiune. Semnele speciale ale subiectului infracțiunii sunt semne facultative, întrucât condiționează doar existența componentelor prevăzute expres în textul de lege.

Semnele generale ale subiectului infracțiunii sunt descrise în normele din Partea generală a C.pen., care sunt norme de largă aplicațiune. Astfel, vârsta răspunderii penală este descrisă la art. 21 alin. (1) și alin. (2) C.pen., iar condiția de responsabilitate la art. 22 C.pen. Deși normele invocate descriu două semne obligatorii ale componentei de infracțiune, invocarea lor la încadrarea juridică a infracțiunilor nu este obligatorie. Caracterul general al acestor două norme se exprimă prin faptul că ele se referă la toate infracțiunile fără nici o excepție, fapt pentru care nu mai este necesară o particularizare a lor în normele din Partea specială a C.pen. O faptă prejudiciabilă nu poate fi încadrată ca infracțiune, dacă nu este comisă de către o persoană care nu a atins vârsta răspunderii penale și care nu întrunește condiția de responsabilitate. Prin urmare, semnele cu caracter general definesc condiția juridică a infractorului în raport cu orice infracțiune prevăzută de legea penală.

Semnele speciale ale subiectului infracțiunii, la rândul lor, sunt descrise în normele din Partea specială și particularizează anumite componente de infracțiuni ce pot fi săvârșite de către persoane care trebuie să întrunească anumite calități suplimentare, pe lângă vârsta și responsabilitatea penală. În atare cazuri, pentru încadrarea juridică a respectivelor infracțiuni, în afară de semnele generale ale subiectului infracțiunii, se vor constata și semnele speciale. Astfel, semnele speciale se referă la anumite cerințe speciale, prevăzute în mod expres de unele norme de incriminare pentru dobândirea calității de subiect al respectivelor infracțiuni.

În C.pen. sunt descrise infracțiuni cu subiect special (calificat), în cazul cărora este necesar ca persoana fizică, pe lângă semnele generale, să mai întrunească și calități suplimentare prevăzute de lege. În doctrina de specialitate se susține că subiectul special al infracțiunii „este persoana fizică care, pe lângă semnele generale, trebuie să mai întrunească, în momentul săvârșirii faptei, semne suplimentare, prevăzute în norma de incriminare, care exprimă calitatea specifică a autorului infracțiunii” (Gladchi Gh., 2022, p. 346). Într-o altă viziune se susține că calitățile speciale pentru existența subiectului activ al infracțiunii sunt acelea care – adăugându-se celor generale – sunt necesare pentru ca o persoană fizică să poată săvârși infracțiunea pentru care legea cere în mod expres ca subiect special sau calificat (Giurgiu N., 1993, p. 172). Într-o ultimă abordare

se consideră că subiect special al infracțiunii este persoana care, pe lângă vârsta răspunderii penale și responsabilitate, întrunește și alte semne suplimentare cu caracter juridic, prevăzute de norma penală, sau care rezultă în mod direct din conținutul ei și care limitează cercul persoanelor care pot fi trase la răspundere penală, determinând condițiile aplicării corecte a acesteia (Устименко В. В., 1986, p. 9).

Reguli de încadrare juridică a infracțiunilor cu subiect special

Oricare ar fi modul de abordare a noțiunii de subiect special al infracțiunii, evidențiem mai multe reguli, ce urmează a fi luate în considerare la încadrarea juridică a infracțiunilor cu subiect special (calificat).

A. Semnele speciale ale subiectului infracțiunii au un caracter suplimentar sau facultativ. În doctrina de specialitate este utilizată o terminologie variată pentru desemnarea acestor calități: „semne speciale”, „semne facultative”, „semne suplimentare”, „semne specifice” etc. În viziunea noastră, aceste expresii uzuale nu au o semnificație identică. Aceste semne sunt „speciale” sau „specifice”, întrucât particularizează anumite calități deosebite prin care se caracterizează subiectul unei infracțiuni. Prin aceste calități o anumită infracțiune este particularizată în raport cu o altă infracțiune incriminată de legea penală. La rândul lor, expresiile „semne suplimentare” sau „semne facultative” ale subiectului infracțiunii semnifică gradul lor de obligativitate pentru componența de infracțiune și, prin aceasta, pentru încadrarea juridică a infracțiunii. *Semnele suplimentare* ale subiectului calificat caracterizează integral fizionomia juridică a unei infracțiuni, indiferent de modalitatea prin care aceasta este săvârșită (spre exemplu, subiectul infracțiunii de violență în familie poate fi doar persoana care are calitatea de membru al familiei, indiferent de modalitatea normativă prin care este comisă fapta infracțională – art. 201¹ C.pen. al RM). *Semnele facultative* ale subiectului calificat caracterizează doar anumite modalități prin care poate fi comisă o anumită faptă infracțională (spre exemplu, în cazul infracțiunii de violare de domiciliu subiectul calificat poate exista doar în cazul în care infracțiunea este comisă prin modalitatea agravată prevăzută la art. 179 alin. (3) lit. a) C.pen., adică persoana publică cu folosirea situației de serviciu).

La baza instituirii semnelor speciale ale subiectului infracțiunii stau mai multe rațiuni prin care se explică necesitatea sancționării unor fapte prejudiciabile doar în cazul săvârșirii lor de către subiecți calificați.

O primă rațiune ar fi susceptibilitatea sau posibilitatea săvârșirii acestor infracțiuni doar de către persoane cu calități speciale. Spre exemplu, în cazul infracțiunilor militare în calitate de subiecți pot figura doar persoanele care dețin calitatea de „militar”. În cazul infracțiunii de pruncucidere, după cum rezultă din esența juridică a faptei, subiect poate fi doar „mama copilului nou-născut”. Esența juridică a infracțiunilor de acest gen este legată în mod indisolubil de calitatea specială a subiectului, care fundamentează necesitatea incriminării lor

în legea penală. În cazul celorlalte infracțiuni calitatea specială a subiectului infracțiunii este irelevantă, legiuitorul considerând că este suficientă întrunirea calităților generale de către subiect.

Alteori calitatea de subiect special al infracțiunii este determinată de gravitatea faptei. În acest caz, legiuitorul consideră că comiterea faptei infracționale de către subiecți cu calități speciale comportă un grad prejudiciabil mai sever, fapt ce justifică aplicarea unei pedepse mai aspre. Spre exemplu, la infracțiunea de traficare a ființelor umane (art. 165 alin. (1) C.pen.), atunci când fapta este comisă în varianta sa tipică (componenta de bază), subiectul infracțiunii este general și poate fi persoana care întrunește semnele generale ale subiectului, iar în cazul formei agravante prevăzute la art. 165 alin. (2) lit. e) C.pen. subiect poate o persoană publică, o persoană cu funcție de răspundere, o persoană cu funcție de demnitate publică, o persoană publică străină sau un funcționar internațional.

B. La încadrarea juridică semnele subiectului calificat vor fi stabilite doar în raport cu infracțiunile la care sunt descrise. Semnele speciale ale subiectului infracțiunii pot exista doar în raport cu anumite infracțiuni concrete descrise de legea penală. Prin urmare, calitatea specială a subiectului infracțiunii condiționează doar încadrarea juridică a acestor infracțiuni. La infracțiunile cu subiecți generali calitățile suplimentare ale subiectului pot fi relevante pentru individualizarea pedepsei penale prin valorificarea de către instanța de judecată a criteriului personalității infractorului.

C. La încadrarea juridică semnele subiectului calificat vor fi stabilite în corelație cu celelalte semne care caracterizează o componentă concretă de infracțiune. Semnele generale și cele speciale prin care descriu subiectul calificat al unei infracțiuni se află într-o conexiune strânsă, fiind condiționate reciproc. Prin urmare, semnele speciale aferente subiectului calificat urmează a fi stabilite și evaluate în coraport cu celelalte semne ale componentei de infracțiune.

În primul rând, semnele speciale vor fi stabilite în corelație cu semnele generale ale subiectului infracțiunii. În cazul infracțiunilor cu subiect calificat „...fără semnele generale nu pot exista nici semnele speciale și, viceversa, fără existența semnelor speciale, primele nu au nici o relevanță juridico-penală” (Orâmbaev R., 1977, p. 25). Vârsta răspunderii penale și responsabilitatea sunt semne obligatorii atât pentru subiecții generali, cât și pentru subiecții calificați. Absența unuia dintre aceste doua semne are ca efect lipsa componentei de infracțiune. Semnele speciale nu condiționează existența subiectului general al infracțiunii, ci doar a subiecților calificați (speciali). La aceste categorii de infracțiuni semnele speciale ale subiectului infracțiunii se transformă în semne obligatorii, de rând cu vârsta răspunderii penale și responsabilitatea.

În doctrina de specialitate se arată că încadrarea juridică a infracțiunilor cu subiect calificat începe cu determinarea semnelor care caracterizează subiectul

infracțiunii. Întru susținerea acestei teze se afirmă: „Specificul încadrării juridice a infracțiunilor cu subiect special constă în aceea că, de regulă, acest proces începe cu determinarea semnelor subiectului special al infracțiunii și, reieșind din particularitățile acestuia, este identificată normă penală în baza căreia acesta urmează a fi tras la răspunderea penală. În aceste cazuri semnele subiectului infracțiunii poartă cea mai mare încărcătură, comparativ cu alte semne ale subiectului infracțiunii” (УСТИМЕНКО В. В., 1986, p. 11).

În cel de al doilea rând, semnele speciale ale subiectului infracțiunii urmează a fi evaluate și în raport cu celelalte semne constitutive ale componenței de infracțiune, spre exemplu semnele referitoare la latură obiectivă a infracțiunii, latură subiectivă a infracțiunii etc. La infracțiunile cu subiect calificat semnele speciale sunt dependente de celelalte semne constitutive sau, în anumite cazuri, pot rezulta din acestea din urmă. Spre exemplu, la infracțiunea de pruncucidere calitatea de „mamă” a copilului nou-născut este condiționată, pe de o parte, de „starea de tulburare psihică sau fizică cu diminuarea discernământului cauzată de naștere”, iar pe de altă parte, de timpul de comitere a infracțiunii, în timpul nașterii sau imediat după naștere. Astfel, calitatea de mamă a copilului nou-născut pentru infracțiunea de pruncucidere este irelevantă, dacă acțiunea sau inacțiunea de omor nu este corelată cu celelalte semne constitutive. Un alt exemplu îl formează infracțiunea de corupere pasivă, la care calitatea subiectului special de „persoană publică” nu întemeiază răspunderea penală, dacă acțiunea nu a fost săvârșită în scopurile prevăzute de textul incriminator al art. 324 alin. (1) C.pen., și anume: „pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sale sau contrar acesteia”.

D. Calitatea de subiect special este descrisă într-o normă incriminatoare. Semnele speciale ale subiectului infracțiunii pot fi prevăzute doar în cadrul unei norme din Partea specială a C.pen., la care este descrisă o anumită componență de infracțiune. Ca și în cazul celorlalte semne constitutive, prevederea în legea penală a semnelor speciale ale subiectului infracțiunii poate fi **expresă** sau **implicită**.

Rezultate

În cazul **prevederii exprese** legiuitorul *ad litteram*, chiar în textul incriminator, formulează prin cuvinte sau expresii calitatea pe care trebuie să o dețină subiectul infracțiunii. În context, pot fi oferite mai multe exemple: calitatea de „mercenar” – art. 141 alin. (1) C.pen.; „mamă” – art. 147 C.pen.; „persoană care nu are studii medicale superioare speciale” – art. 159 alin. (1) lit. b) C.pen.; „medic” – art. 160 alin. (1) C.pen.; „persoană fără studii medicale superioare speciale” – art. 160 alin. (1) C.pen.; „persoană cu funcție de răspundere ori o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală” – art. 183 alin. (1) C.pen. Este un procedeu recomandabil

pentru legiuitor, întrucât atribuie legii penale acel standard de calitate care derivă din rigorile principiului legalității legii penale.

Pentru o buna tălmăcire a calităților speciale prin care sunt descriși subiecții speciali ai infracțiunii, pot fi utilizate diferite procedee de interpretare a legii penale. Interpretarea autentică poate fi folosită atunci când calitățile subiectului special al infracțiunii sunt definite prin noțiuni juridice. Legiuitorul deseori recurge la definirea chiar în legea penală, la Capitolul XIII „Înțelesul unor termeni sau expresii din prezentul cod” din Partea generală a C.pen., a unor calități proprii subiecților speciali: „persoana cu funcție de răspundere, persoana publică și persoana cu funcție de demnitate publică” – art. 123 C.pen.; „persoana publică străină și funcționarul internațional” – art. 123¹ C.pen.; „persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală” – art. 124 C.pen.; „mercenar” – art. 130 C.pen.; „lucrător medical” – art. 134¹⁵ C.pen. etc. Spre exemplu, la art. 123¹ alin. (1) C.pen.: „Prin persoană publică străină se înțelege: orice persoană, numită sau aleasă, care deține un mandat legislativ, executiv, administrativ sau judiciar al unui stat străin; persoana care exercită o funcție publică pentru un stat străin, inclusiv pentru un organ public sau o întreprindere publică străină; persoana care exercită funcția de jurat în cadrul sistemului judiciar al unui stat străin”. Prin urmare, calitatea de „persoană publică străină” urmează a fi determinată obligatoriu prin luarea în considerație a noțiuni definitorii prevăzute la art. 123¹ alin. (1) C.pen., atunci când se pune problema încadrării juridice a infracțiunilor la care este consacrată,

În alte cazuri, calitatea specială a subiectului infracțiunii poate fi determinată prin prisma noțiunilor juridice descrise în legi extrapenale. Spre exemplu, calitatea specială a subiectului infracțiunii de „incest”, exprimată prin „...rude pe linie dreaptă până la gradul trei inclusiv...”, urmează a fi determinată prin prisma art. 45 din C.fam. – „Rudenia și afinitatea”. Potrivit alin. (1) al textului de lege, „Rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. În primul caz, rudenia este în linie dreaptă, iar în al doilea caz – în linie colaterală”, iar potrivit alin. (2), „Gradul de rudenie se stabilește prin numărul de nașteri”. Din aceste noțiuni rezultă că la categoria rudelor pe linie directă, până la gradul trei inclusiv, pot fi atribuite: copii-părinți, nepoți-bunei și strănepoți-străbunei.

Același exercițiu interpretativ poate fi utilizat și în cazul infracțiunii de pruncucidere, la care subiectul calificat este descris prin calitatea de „mamă”. Acest termen poate avea semnificație de „mamă biologică”, „mamă surrogat”, „mamă vitregă”, „mamă adoptivă” etc. Potrivit art. 47 alin. (1) C. fam., „Proveniența copilului de la mamă (maternitatea) se stabilește în baza documentelor care confirmă nașterea copilului de la mamă într-o instituție medicală”. Prin urmare, legiuitorul recunoaște calitatea de „mamă” femeii care a

purtat și a născut copilul. Legiuitorul este interesat atât de statutul pe care îl are mama la naștere, cât de starea de tulburare pricinuită de naștere, care poate fi suportată fie de „mama biologică”, fie de „mama purtătoare” sau „mama surogat” a copilului nou-născut.

În același context, poate fi exemplificată și infracțiunea de spionaj prevăzută la art. 338 C.pen., al cărei subiect poate fi doar persoana care are calitatea de „cetățean străin” sau „apatrid”. Aceste calități sunt prevăzute în Legea cetățeniei a Republicii Moldova din 02.06.2000, potrivit căreia prin „cetățean străin se are în vedere persoană care aparține unui stat străin și care nu aparține Republicii Moldova, iar prin „apatrid - persoana care nu este considerată cetățean al nici unui stat, conform legislației acestora”.

Atunci când calitățile speciale ale subiectului infracțiunii nu sunt consacrate prin noțiuni juridice cu caracter penal sau extrapenal, la determinarea acestora se poate recurge la alte procedee de interpretare a legii penale: interpretarea gramaticală, doctrinară, logică, judiciară etc. În cazul interpretării gramaticale se va lua în considerare conținutul semantic al cuvântului sau expresiei pe care o are în vorbirea curentă.

Spre exemplu, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 165¹ C.pen. subiect poate fi doar persoana care are calitatea de „beneficiar” al rezultatelor muncii sau serviciilor unei persoane care este victimă a traficului de ființe umane. Aplicând procedeul interpretării gramaticale, constatăm că, potrivit DEX-ului, „a beneficia” înseamnă „a trage folos; a avea un câștig de pe urma cuiva sau din ceva”. Prin urmare, în sensul art. 165¹ C.pen., prin „beneficiar” se are în vedere persoana care trage foloase materiale sau nemateriale de pe urma muncii sau a altor servicii prestate de o persoană care este victimă a traficului de ființe umane, fără ca în acțiunile ei să fie prezente semnele infracțiunii prevăzute la art. 165 C.pen.

La încadrarea juridică a infracțiunii pot apărea situații în care cuvântul sau termenul utilizat la descrierea calității speciale a subiectului infracțiunii poate avea mai multe semnificații. În acest sens, poate fi exemplificată calitatea de persoană căreia bunurile sustrase „...i-au fost încredințate în baza unui titlu...”, calitate prevăzută la infracțiunea de delapidare a averii străine – art. 191 C.pen. Astfel, termenul de „titlu” în DEX poate avea mai multe semnificații¹, urmând

¹ Spre exemplu: **1)** Demnitate (moștenită sau dobândită de cineva) în ierarhia politică, nobiliară, boierească etc., inclusiv: *funcție, grad, rang, titulatură, titulație*; **2)** Denumire corespunzătoare unui titlu, care indică domeniul de activitate, profesiunea etc. Calificare obținută de cineva în urma unor studii speciale, a unei activități sau a unei performanțe sportive, inclusiv: *titulatură, titulație*; **3)** Titlu care se acordă de către instituțiile de învățământ superior, în condițiile prevăzute de lege, persoanelor cu activitate deosebită în domeniul științei și al culturii; **4)** Cuvânt sau text pus în fruntea unei lucrări, a unui articol, a unui capitol etc., care denumește lucrarea respectivă sau indică rezumatul cuprinsul ei; **5)** Partea scrisă de la începutul unui film, care indică numele filmului, realizatorii și studioul care l-a produs; **6)** Dialogul tradus și imprimat

ca la încadrarea juridică interpretul legii penale să aleagă înțelesul care corespunde spiritului normei de la art. 191 C.pen. Prin urmare, la termenul de „titlu” în cadrul art. 191 C.pen. va putea fi raportată semnificația de „bază legală care constituie temeiul unui drept subiectiv invocat de către o persoană” sau „înscris cu care se dovedește dreptul subiectiv invocat de către o persoană”. Cuvântul „încredințat”, la rândul său, semnifică „lăsat în grija sau în păstrarea cuiva de încredere”.

La stabilirea calităților subiectului calificat poate fi aplicată și interpretarea judiciară, inclusiv, jurisprudența CtEDO. Ultima, spre exemplu, poate fi utilizată la tălmăcirea sintagmei de „...altă persoană care acționează cu titlu oficial...”, sintagmă care desemnează una dintre calitățile alternative caracteristice subiectului infracțiunii de tratament inuman sau degradant, prevăzută la art. 166¹ alin. (1) C.pen. Astfel, în cauza V.K. contra Rusiei nr. 68059/07.03.2017, CtEDO a statuat: „...în cazurile aplicării art. 3 al Convenției (interzicerea tratamentelor inumane și degradante), referitor la relele tratamente aplicate unui băiat de 4 ani de către cadrele didactice de la grădinița publică, care a dus la dezvoltarea unei tulburări neurologice a băiatului, Curtea a specificat că relele tratamente au avut loc în timp ce reclamantul (copilul) se afla în grija exclusivă a unei grădinițe publice, care cad sub reglementarea și supravegherea statului - îndeplinirea serviciului public de interes general de a îngriji și educa copii de vârstă mică”.

Cu referire la infracțiunea prevăzută la art. 166¹ alin. (1), calitatea de „...altă persoană care acționează cu titlu oficial...” poate fi stabilită și în baza interpretărilor din practica judiciară națională. Astfel, într-o speță: „...G. A. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art. 166¹ alin.(2) lit. a), d) Cod penal [...]. G. A., acționând cu titlu oficial ca angajat al organizației de pază „XXXX” SRL, la XXXX, aproximativ la orele XXXX, după ce l-a reținut pe C.S. pentru săvârșirea unei fapte ilegale și l-a predat colaboratorilor de poliție, în or. XXXX, pe str. XXXX, la intrarea în clădirea Inspectoratului de Poliție XXXX, când C.S. se afla la pământ datorită traumei cranio-cerebrale închise, primite recent prin

pe filmele realizate într-o limbă străină; **6)** Prima pagină a unei cărți, conținând indicarea subiectului și a numărului volumului (în cazul că are mai multe volume); **7)** Formulare concisă a unei idei; **8)** Capitol sau subdiviziune în textul unei legi, al unui regulament etc. care poartă, de obicei, un număr de ordine. **9)** Bază legală care constituie temeiul unui drept subiectiv invocat de către o persoană. **10)** Înscris cu care se dovedește dreptul subiectiv invocat de către o persoană. **11)** Hotărâre judecătorească sau orice alt înscris prevăzut de lege care permite executarea silită; **12)** Document care stabilește dreptul de proprietate al cuiva asupra unui obiect. **13)** Prin care se urmărește ca în schimbul unei prestații să se obțină o contraprestație; **14)** Ceea ce reprezintă o demnitate, o cinste, o mândrie; **15)** Înscris care face obiectul unor tranzacții financiare și a cărui proprietate conferă un drept de asociere sau de creanță; **16)** Acțiune prin care statul se obligă să plătească o dobândă, o rentă anuală purtătorului acestei acțiuni; **17)** Document scris consacrat prin acte normative și reprezentând o obligație de rambursare la scadență a unei anumite sume de bani; **18)** Proporție de metal prețios (aur sau argint) dintr-un aliaj, exprimată în părți la mie; **19)** Număr care indică finețea firelor de mătase și a fibrelor sintetice etc.

căderea și lovirea cu capul de scări, fiind într-o stare periculoasă pentru sănătatea sa și având nevoie de îngrijiri medicale [...], intenționat i-a pulverizat lui C.S. gaz lacrimogen în față, ceea ce a dus la iritarea căilor lacrimale, a ochilor și la incapacitate temporară de a vedea, acțiuni urmate de suferințe fizice și psihice ale lui C.S.” (Decizia CSJ a R. Moldova din 24.02.2022). Din această soluție de încadrare juridică, promovată de către CSJ, reiese că calitatea de „...altă persoană care acționează cu titlu oficial...” nu poate fi reținută doar în cazul persoanelor care acționează în domeniul public, ci și al persoanelor care acționează în domeniul privat, cu condiția că au fost autorizate de către autoritățile publice să acționeze cu titlu oficial.

În cazul **prevederii implicite** legiuitorul nu desemnează în mod expres calitatea specială a subiectului infracțiunii, aceasta putând fi dedusă din sensul normei incriminatorii care redă esența juridică a infracțiunii. În acest sens, poate fi exemplificată infracțiunea prevăzută la art. 218 alin. (1) C.pen., care constă în „prescrierea fără necesitate a drogurilor...”. Deși legiuitorul nu prevede expres în dispoziția normei, calitatea specială a subiectului infracțiunii poate fi dedusă din susceptibilitatea săvârșirii faptei doar de către persoane care pot realiza acțiunea de prescriere a drogurilor în baza competențelor profesionale pe care le exercită. Prin urmare, subiect al acestei infracțiuni poate fi doar medicul care, în virtutea atribuțiilor funcționale, este în drept de a elibera substanțe, medicamente sau preparate care conțin droguri.

În același context, mai poate fi exemplificată și sintagma „...cu folosirea situației de serviciu”, pe care legiuitorul o utilizează la descrierea formelor agravante în cadrul mai multor infracțiuni: încălcarea inviolabilității vieții personale – art. 177 alin. (2) lit. b) C.pen.; violarea secretului corespondenței – art. 178 alin. (2) lit. a) C.pen.; violarea de domiciliu – art. 179 alin. (3) lit. a) C.pen.; escrocheria – art. 190 alin. (2) lit. d) C.pen.; delapidarea averii străine – art. 191 alin. (2) lit. d) C.pen. etc. Este evident că în cazul infracțiunilor descrise prin această formă agravantă subiect poate fi doar persoana care deține o calitate specială. La stabilirea acestei calități, pe de o parte, se va lua în considerare semnificația expresiei „...cu folosirea situației de serviciu”, care implică o activitate infracțională realizată în legătură cu serviciul sau cu funcția pe care o deține subiectul ce are o anumită calitate. Pe de altă parte, se vor lua în considerare prevederile art. 327 alin. (1) C.pen., când legiuitorul instituie răspunderea penală pentru *abuzul de putere sau abuzul de serviciu* ca fiind „Folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu...”. Prin urmare, agravantele calificative sus-menționate dau expresie unor forme speciale ale abuzului de putere sau abuzului de serviciu, la care subiect poate fi doar „persoana publică”.

O asemenea abordare este valabilă și pentru practica judiciară uniformizată în materia interpretării sintagmei „cu folosirea situației de serviciu”. Într-o speță,

„... prima instanță a constatat, că C.I. este învinuit de faptul că, în perioada anilor 2008 – mai 2011, deținând funcția de primar al s. XXXX, r. XXXX, care conform prevederilor art. 29 al. (1) lit. g) a Legii nr. 436-XVI din 28.12.2006 privind administrația publică locală, răspunde de inventarierea și administrarea bunurilor domeniului public și celui privat ale satului (comunei), orașului (municipiului), în limitele competenței sale, având scopul însușirii ilicite a bunurilor ce aparțin Primăriei s. XXXX, a sustras ilegal din patrimoniul Primăriei s. XXXX piese de schimb, conform facturii fiscale XXXX din 23.09.2010, XXXX din 01.10.2009 și XXXX din 23.12.2008, în sumă totală de 10 957 lei, inclusiv patru anvelope cu dimensiunile 6,95/80 R16 de model ВЛИ-5, care au fost instalate în decembrie 2008 la automobilul de model VAZ-2121, cu n/î XXXXX, și trecute la cheltuieli în sumă de 2700 lei, astfel cauzând Primăriei s. XXXX un prejudiciu considerabil în mărime de 10957 lei”. Astfel, C.I. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 191 alin. (2) lit. c), d) Cod penal – însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului, săvârșită cu cauzarea de daune în proporții considerabile, *cu folosirea situației de serviciu* (Decizia CSJ a R. Moldova din 16.05.2022).

Semnele subiectului special al infracțiunii pot fi descrise atât prin semne pozitive, cât și prin semne negative. Cel mai frecvent legiuitorul descrie semnele speciale ale subiectului infracțiunii prin semne pozitive, determinând expres calități sau condițiile speciale pe care trebuie să le întrunească persoana pentru a putea fi trasă la răspunderea penală pentru o anumită faptă prejudiciabilă: „superiorul ierarhic sau de către persoana care deține comandamentul forțelor armate, – art. 139 alin. (2) C.pen.; „persoană cu funcție de demnitate publică” – art. 140 alin. (2) C.pen.; „mama” – art. 147 C.pen.; „persoană care, în virtutea legii sau a regulilor speciale, era obligată să îl acorde” – art. 162 C.pen.; „o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane” – art. 166¹ alin. (1) și alin. (3) C.pen.; „persoană cu funcție de răspundere” – art. 180 C.pen. etc.

Deși mai rar, sunt cazuri în care legiuitorul descrie semnele subiectului infracțiunii prin semne negative. În doctrina penală se arată că semnele negative ale subiectului infracțiunii sunt utilizate în mod excepțional de către legiuitor, atunci când prevederea expresă a semnelor subiectului special printr-o descriere pozitivă ar îngreuna și face dificilă aplicarea normei incriminatorii. Cel mai elocvent exemplu îl constituie provocarea ilegală a avortului, săvârșită în modalitatea normativă prevăzută de art. 159 alin. (1) lit. b) C.pen., și anume întreruperea sarcinii săvârșită „de către o persoană care nu are studii medicale superioare speciale”. Autorul V.N. Kudreavțev menționează că dacă s-ar recurge la varianta descrierii calității de „persoană care nu are studii medicale corespunzătoare” printr-un semn pozitiv, legiuitorul ar trebui să prevadă lista

completă a persoanelor care nu au asemenea studii (Кудрявцев В. Н., 1972, p. 125). Prin urmare, pentru constatarea subiecților speciali descriși prin semne negative, se v-or exclude persoanele care posedă calitățile de inexistența cărora depinde aplicarea textului incriminator. Astfel, la infracțiunea de provocare ilegală a avortului, prevăzută în varianta normativă de art. 159 alin. (1) lit. b) C.pen., persoana ce nu are studii specializate care i-ar oferi dreptul de a realiza manopere de întrerupere a sarcinii.

Concluzii

În lumina prezentărilor făcute *supra*, au fost evidențiate premisele teoretico-practice care stau la baza determinării calităților speciale ale subiectului infracțiunii în procesul încadrării juridice a faptelor infracționale cu subiecți calificați. Premisele teoretice, care derivă din studiul dogmatic și exegetic al dreptului penal, rezidă din regulile speciale de încadrare juridică a infracțiunilor cu subiecți speciali, desprinse de către autor în contextul prezentei cercetări. Aplicarea acestora de către practicieni va asigura promovarea unor soluții calificate, corespunzătoare voinței legiuitorului și principiilor fundamentale ale dreptului penal. Premisele practice, care pot fi utilizate de către interpreții oficiali ai dreptului penal, rezultă din modul prin care legiuitorul descrie calitățile susmenționate în corpul legii penale. Prevederea expresă a calităților speciale, aferente subiectului infracțiunii, este utilizată mai frecvent decât prevederea implicită, întrucât este în măsură să asigure calitatea formulării legii penale și, prin aceasta, legalitatea adoptării și aplicării legii penale. Deși mai rar, este aplicată și prevederea implicită, prin care legiuitorul nu descrie expres calitatea specială a subiectului, considerând că o atare accentuare ar fi de prisos, întrucât această descriere rezultă implicit din sensul și spiritul normei incriminatorii. De *lege-ferenda*, pentru ridicarea nivelului de prestanță al legii penale și eficienței aplicării acesteia, se propune recurgerea doar la procedeul prevederii exprese a calităților speciale caracteristice subiectului infracțiunii.

Bibliografie:

1. Borodac A. *Manual de drept penal. Partea generală*. Chișinău: Ed. Academiei „Ștefan cel Mare”, 2004.
2. Пионтковский А.А. *Учение о преступлении. Курс советского уголовного права*. Москва: Государственное Изд. Юридической Литературы, 1964.
3. Botnaru S., Grama M. ș.a. *Drept penal. Partea generală, Vol.I*. Chișinău: Ed. „Cartier”, 2005.
4. Giurgiu N. *Legea penală și infracțiunea. Doctrină. Legislație. Practică judiciară*. Iași: Ed. GAMA, 1993.
5. Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: „ALL EDUCAȚIONAL” S.A., 1997.

6. Dobrinoiu V. Nistoreanu Gh. ș.a. *Drept penal. Partea generală*. București: Ed. Didactică și pedagogică, 1994.
7. Gladchi Gh. *Drept penal. Partea generală. Volumul I. Ediția a II-a*, Chișinău, 2022.
8. Устименко В. В. *Специальный субъект преступления (понятие и виды). Учебное пособие*. ХАРЬКОВ, 1986.
9. Орымбаев Р. *Специальный субъект преступления*. Алма-Ата: Изд. «Наука», 1977.
10. Кудрявцев В. Н. *Общая теория квалификации преступления*. Москва, 1972.
11. Decizia CSJ a R. Moldova din 24. 02.2022. Dosarul nr. 1ra-2116/2021 1-17027180-01-1ra-11112021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20732 (accesat la data de 25.03.2024).
12. Decizia CSJ a R. Moldova din 16.05.2022. Dosarul nr. 1ra-288/2022 1-19191503-01-1ra-25022022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=21172 (accesat la data de 25.03.2024).